

УДК 657.05:351.863

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК У ПОМІЧ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

Т.М. Гнат'єва, С.С. Стоянова-Коваль

Одеський державний аграрний університет, м. Одеса

Анотація. У статті висвітлено напрями вдосконалення теоретико-методологічних засад бухгалтерського обліку з метою підвищення його інформативності при визнанні ризику в системі такого обліку, оцінці ймовірності втрати економічних вигід окремими об'єктами бухгалтерського обліку під впливом ризику, управлінні ризиками підприємницької діяльності. Для вдосконалення управління ризиками підприємницької діяльності доцільно переглянути можливості резервування, при цьому особливої уваги потребують два аспекти: обґрунтованість розміру резервів та фактичне забезпечення створених резервів відповідними активами.

Ключові слова: ризик підприємницької діяльності, бухгалтерський ризик, управління ризиками, невизначеність бухгалтерського обліку.

Вступ. Важливу роль в управлінні діяльністю підприємства в умовах ризику відіграє бухгалтерський облік як інструмент мінімізації (нейтралізації) ймовірних наслідків господарських ризиків шляхом створення для керівництва відповідного інформаційного забезпечення на всіх етапах процесу управління. Відсутність організаційно-методичних підходів до бухгалтерського обліку господарської діяльності в умовах ризику призводить до зниження ефективності управлінських рішень та у кінцевому результаті може призвести до припинення діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у формування теоретичних та організаційно-методичних аспектів бухгалтерського обліку в умовах ризику здійснили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: І.А. Бланк, Л.В. Гнилицька, І.Ю.

Гришова, О.В. Митяй, Т.С. Шабатура, А.Є. Шевелев, Р.Дж. Іклс (R.G. Eccles), Р.С. Каплан (R.S. Kaplan). Однак, ці дослідження носять переважно теоретичний характер та є досить складними для практичного застосування.

Метою дослідження обґрунтування необхідності вдосконалення методологічних засад бухгалтерського обліку для підвищення його інформативності в ризик-менеджменті підприємницької діяльності.

Результати досліджень. Наукова література [1-8] по-різному тлумачить поняття управління ризиком, визначає його риси, властивості, елементи, функції та етапи. Проте в сучасному бухгалтерському обліку відсутня системність щодо термінології, оцінки ймовірності проявів ризику та принципів його відображення в системі рахунків.

У рамках ризик-менеджменту вирішуються три основні завдання:

- профілактика виникнення ризиків;
- мінімізація збитку, спричиненого ризиками;
- максимізація додаткового прибутку, який отримує підприємство внаслідок управління ризиками.

Основна мета ризик-менеджменту – це зменшення або ліквідація можливих втрат від ризику, тому визначення принципів та функцій управління ризиком мають суттєве значення для застосування ризик-менеджменту в підприємстві.

Об'єктом управління в ризик-менеджменті є ризик, ризикові вкладення капіталу і економічні відносини між господарюючими суб'єктами в процесі реалізації ризику. До цих економічних відносин можна включити відносини між страхувальником і страховиком, позичальником і кредитором, між підприємцями (партнерами, конкурентами) і т.п.

Суб'єкт управління в ризик-менеджменті – це спеціальна група людей (фінансовий менеджер, фахівець зі страхування та ін.), яка за допомогою різних прийомів і способів управлінського впливу забезпечує цілеспрямоване функціонування об'єкта управління.

Процес впливу суб'єкта на об'єкт управління, тобто сам процес управління, може здійснюватися тільки за умови обміну певною інформацією між керуючою і керованою підсистемами. Процес управління незалежно від його конкретного змісту завжди передбачає отримання, передачу, переробку і використання інформації. У ризик-менеджменті отримання надійної і достатньої в даних умовах інформації відіграє головну роль, так як воно дозволяє прийняти конкретне рішення по діях в умовах ризику.

Інформаційне забезпечення функціонування ризик-менеджменту складається з різного роду і виду інформації: статистичної, економічної, комерційної, фінансової і т.п.

Ця інформація включає обізнаність про ймовірність того чи іншого страхового випадку, страхової події, наявність і величину попиту на товари, на капітал, фінансової стійкості та платоспроможності своїх клієнтів, партнерів, конкурентів, ціни, курс і тарифи, в тому числі на послуги страховиків, про умови страхування, про дивіденди і відсотки і т.п.

Будь-яке рішення ґрунтується на інформації. Важливе значення має якість інформації. Якщо інформація не зрозуміла та розпливчата, то не можливо прийняти правильне рішення. Якість інформації має оцінюватися при її отриманні, а не при передачі. Інформація старіє швидко, тому її слід використовувати оперативно.

Бухгалтерський облік виступає найповнішим джерелом інформації про внутрішнє середовище та зовнішнє оточення підприємства, а відтак в системі рахунків бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності знаходять відображення події, пов'язані з ризиками та наслідками їх впливу.

В національних стандартах бухгалтерського обліку висвітлено ототожнення ризику з невизначеністю підприємницької діяльності, що ускладнює методологію визнання ризику як об'єкта бухгалтерського обліку. Так як невизначеність лише передумова ризику, то й ототожнювати її з останнім можна тільки тоді, коли вона має прогнозований (повторюваний)

характер та високу ймовірність настання, що дає змогу оцінити міру її впливу на показники діяльності підприємства.

Крім того, профільне законодавство не визнає ризик як об'єкт бухгалтерського обліку, а передбачає відображення в системі рахунків лише інформації про факти господарської діяльності, спричинені впливом ризику.

Гнилицька Л.В. [4, с.89] обґрунтовує взаємозв'язок ризику та фактів господарської діяльності, викликаних його впливом, та пропонує у системі бухгалтерського обліку всі ризики підприємницької діяльності поділити на ризики-причини (умовний факт господарської діяльності, наприклад, резерви сумнівних боргів) й ризики-наслідки (реальний факт господарської діяльності, наприклад, дебіторська заборгованість). Це дасть змогу встановити взаємозв'язок ризику-причини з умовним фактом господарської діяльності, а ризику-наслідку — з дійсним (реальним) фактом господарської діяльності.

Пропонується надати уточнення оцінюванню ступеня імовірності втрати економічних вигод окремими об'єктами обліку під впливом дії ризику з метою відображення цих об'єктів в системі бухгалтерського обліку. Якщо стосовно оцінки впливу ризик-наслідку проблем не виникає, оскільки він характеризується господарським фактом, що мав місце в минулому і призвів до втрати економічних вигод, то оцінити вплив ризику-причини досить складно. Це пов'язано з тим, що такий ризик асоціюють з подіями, які можуть відбутися/не відбутися в майбутньому з певним ступенем ймовірності.

В українській обліковій практиці недостатньо уваги приділено цьому питанню, адже вітчизняні стандарти бухгалтерського обліку, визнаючи факт існування умовних подій, не надають реальних методик оцінювання втрати окремими об'єктами бухгалтерського обліку економічних вигод під впливом дії ризику (невизначеності).

Аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств Одеської області дав змогу оцінити масштаби створення резервів сумнівних боргів під безнадійну дебіторську заборгованість. Для висвітлення більш реальної заборгованості дослідженим підприємствам слід було б очистити її та довести до чистої

реалізаційної вартості, проте вони не поспішають це робити навіть по проходженню строків позовної давності. Серед досліджених підприємств лише 25% діють у відповідності з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» у питанні створення резервів сумнівних боргів. Фактично підприємства нехтують можливістю резервування заборгованості, адже допущення значного відсотку неповернень платежів підтверджує низький рівень володіння методиками управління дебіторською заборгованістю. Також існує проблема по застосуванню методики створення резервів для конкретних підприємств.

Подолання окресленої проблеми вбачаємо в зміні внутрішньої політики формування резервів сумнівних боргів. При створенні цих резервів бухгалтери повинні перейти від формального виконання норм стандартів до чіткої взаємодії з необліковими спеціалістами, які впливатимуть на стан розрахунків із дебіторами (менеджерів фінансового відділу, відділу збуту, аналітиків із питань фінансово-економічної безпеки).

Акцент при формуванні майбутніх резервів неповернення дебіторської заборгованості має робитися не на пошуку методики визначення відсотка сумнівності, а на зменшенні бази (фактично не поверненої дебіторської заборгованості) розрахунку цього відсотка.

Для платників на загальній системі оподаткування взагалі не зрозуміло, де відображати витрати по списанню безнадійної заборгованості в декларації з податку на прибуток, що спричинює крім бухгалтерських ризиків ще й податкові.

Другий напрям досліджень пов'язаний із проблемою фактичного забезпечення створених резервів окремими видами активів, яка зумовлена, в першу чергу, довірою зовнішніх користувачів інформації до діяльності підприємства.

Відображення в обліку резервів майбутніх витрат і платежів – це лише намір підприємства нести відповідальність за певні ризики в разі їх фактичного прояву, котрий так і залишиться наміром, якщо в розпорядженні підприємства не буде вільних коштів, достатніх для покриття наслідків ризику.

Відповідно до чинного законодавства, у балансі українських підприємств не передбачено виокремлення активів у грошовій формі, що характеризували б наповнення створених резервів. Таким чином, резервний капітал, за умови відсутності в підприємства на момент покриття наслідків ризику обігових коштів або високоліквідних активів, із реального інструменту управління ризиком перетворюється лише на облікову категорію, яка віртуально характеризує джерела утворення засобів підприємства.

З позиції управління ризиками підприємницької діяльності, резерви повинні розглядатися, з одного боку, як сума зарезервованих грошових коштів у активі балансу, а з другого — як джерело покриття окремих ризиків. Для резервування таких коштів доцільно підтримати практику окремих підприємств щодо відкриття в установах банків короткострокових депозитних рахунків із метою бронювання коштів для забезпечення своєчасного виконання зобов'язань перед окремими групами акціонерів і кредиторів у разі прояву незапланованих ризиків. У цьому випадку відволікання з обороту певної частки обігових коштів буде виправдане ще й тим, що за відсутності потреби в погашенні наслідків ризику ці кошти принеситимуть підприємству додатковий дохід.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Бухгалтерський облік повинен бути найповнішим джерелом інформації про внутрішнє середовище та зовнішнє оточення підприємства, тому система рахунків бухгалтерського обліку та фінансовій звітності мають відображувати події, пов'язані з ризиками та наслідками їх впливу. Обліковий інструментарій ризик-менеджменту підприємницької діяльності в частині оцінювання ступеню імовірності втрати економічних вигод окремими об'єктами бухгалтерського обліку під впливом дії ризику, визначення підходів до формування оцінюючих та прогнозних резервів, забезпечить підвищення інформативності обліку при управлінні ризиками, підсилить достовірність та прозорість фінансової звітності та дозволить її користувачам ідентифікувати безпечність стосунків з підприємством.

Напрямами подальших досліджень є визначення ролі внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту для зниження бухгалтерських ризиків, а також шляхи забезпечення інформаційної безпеки в бухгалтерському обліку.

Література

1. Robert G. Eccles. Reputation and Its Risks. / Robert G. Eccles, Scott C. Newquist, Roland Schatz // Harvard Business Review. – February. - 2007. - p. 104-116.

2. Robert S. Kaplan. Managing Risks: A New Framework. / Robert S. Kaplan, Anette Mikes // Harvard Business Review. – June. - 2012. - p. 94-101.

3. Бланк И.А. Финансовая стратегия предприятия / Бланк И.А. – К. Ника-Центр, Сльга, 2004. – 711с.

4. Вигівська І.М. Розвиток теорії ризиків та її місце в бухгалтерському обліку / І.М. Вигівська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. / Відповідальний редактор д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець. – Випуск 3 (9). – Житомир: ЖДТУ, 2007. – С. 25-38.

5. Гнилицька Л.В. Інформаційне забезпечення управління ризиками підприємницької діяльності: обліковий аспект. / Л.В. Гнилицька. // Економічні інновації: Зб. наук. пр. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2014. – Вип. 57. – С. 88-100.

6. Митяй О. В. Вплив економічних ризиків на фінансову безпеку аграрних підприємств / О. В. Митяй // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 4 (9). – С. 98-107.

7. Шабатура Т.С. Розробка заходів управління ризиками фінансової безпеки підприємства. / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Вісник Сумського національного аграрного університету: науково-методичний журнал. Серія: фінанси і кредит. №2 (33), 2012. – С.15-21.

8. Шевелев А.Е. Риски в бухгалтерском учете: учеб. пособ. / А.Е. Шевелев, Е. В. Шевелева. – 2-е изд. – М.: КНОРУС, 2011. – 304 с.

АННОТАЦІЯ

Гнат'єва Т.Н., Стоянова-Коваль С.С. Бухгалтерський учет в помощь риск-менеджменту.

В статті освічені напрямки удосконалення теоретико-методологічних основ бухгалтерського учета з метою підвищення його інформативності при визнанні ризику в системі такого учета, оцінці ймовірності втрати економічних вигод окремими об'єктами бухгалтерського учета під впливом ризику, управлінні ризиками підприємницької діяльності. Для удосконалення управління ризиками підприємницької діяльності цілесообразно переглянути можливості резервування, при цьому особого уваги потребують два аспекти: обґрунтованість розміру резервів і фактичне забезпечення створених резервів відповідними активами.

Ключевые слова: ризик підприємницької діяльності, бухгалтерський ризик, управління ризиками, неопределенность бухгалтерського учета.

SUMMARY

Hnatyeva T.N., Stoyanova-Koval C.C. Accounting for aid risk management.

In the article the directions of improvement of theoretical and methodological principles of accounting to improve its information content in the recognition of risk in the system of the accounting evaluation of the likelihood of loss of economic benefits individual objects under the influence of accounting, risk management entrepreneurship. To improve risk management entrepreneurship advisable to check the possibility of redundancy, with special attention need two aspects: the justification of the size of reserves and the actual provision of provisions related assets.

Keywords: risk entrepreneurship, accounting, risk management, accounting uncertainty.